ΤΟ ΠΑΙΧΝΙΔΙ ΚΑΙ Η ΤΕΧΝΗ ΩΣ ΜΕΣΟ ΣΥΜΠΕΡΙΛΗΨΗΣ

ΚΟΥΤΣΕΛΙΝΗ ΜΑΡΙΑ koutselinimarw@gmail.com.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

- Η αγωγή αποτελεί ένα από τα αγαθά της κοινωνίας που ζούμε . Οι πολιτικές και κοινωνικές αναταραχές της εποχής μας έχουν ασφαλώς επιπτώσεις και στην αγωγή. Η σύνθεση του σύγχρονου σχολείου , η καθημερινότητά του , ο καινούριος του χαρακτήρας είναι παράγοντες που οδηγούν στην αλλαγή της σύστασης της ίδιας της αγωγής .
- Απώτερος σκοπός της αγωγής η αυτοπραγμάτωση. Η αυτοπραγμάτωση με την έννοια πάντα όχι μόνο της ικανότητας παρουσίασης κάποιων έργων, αλλά και του αισθήματος ικανοποίησης και ψυχικής πληρότητας μέσω αυτών. Στη σημερινή κοινωνία το αίτημα της συμπερίληψης αποτελεί τη μεγαλύτερη ανάγκη. Κανείς δεν περισσεύει , κανείς δεν μπορεί να γίνεται «αόρατος» στο εκπαιδευτικό τοπίο.

ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΜΑΘΗΣΗΣ 1

- Α) Το παρόν πρόγραμμα έχει σαν κύριο στόχο την ένταξη όλων των μαθητών στην εκπαιδευτική διαδικασία. Θεωρίες μάθησης α) Στρατηγική σύμφωνη με *την αρχή της κονστρουκτιβιστικής θεωρίας*. Η μάθηση επιτυγχάνεται μέσω της ενεργούς συμμετοχής των μαθητών στη μαθησιακή διαδικασία, είναι συνεπώς βιωματική υπό την καθοδήγηση και παρακίνηση του εκπαιδευτικού (Σούλης, 2008:101).
- Β)Ο Piaget θεωρεί ότι η συνεργασία στην ομάδα των ομηλίκων προσφέρει τη βάση για την ανάπτυξη της ηθικής κρίσης στα παιδιά. Όλο αυτό το θεωρητικό υπόβαθρο μας οδηγεί μονοδρομικά στη χρήση της ομαδοσυνεργατικής διδασκαλίας.

ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΜΑΘΗΣΗΣ 2

- Γ) Στρατηγική κατά *την αρχή της ζώνης επικείμενης ανάπτυξης* . Ο Vygotsky αναγνωρίζει τη σημασία της αλληλεπίδρασης μεταξύ φυσικής ανάπτυξης γνωστικών λειτουργιών και εξωτερικών κοινωνικο-πολιτισμικών παραγόντων (Σούλης, 2008:100-103).
- Δ) Στρατηγική με βάση *τη θεωρία της πολλαπλής νοημοσύνης* του Gardner (Σούλης, 2008:103). Ο σχεδιασμός εκπαιδευτικών προγραμμάτων με αξιοποίηση ποικίλων πεδίων προάγει όλους τους τύπους νοημοσύνης και παρέχει στους μαθητές ευκαιρίες να καλλιεργήσουν τα ενδιαφέροντα και τις κλίσεις τους.
- Ε)Στρατηγική που σχετίζεται με τη θεωρία του Gagne.Η θεωρία του Gagne θέτει υπό αμφισβήτηση την άποψη ότι υπάρχουν καλοί και κακοί μαθητές . Δέχεται ότι όλοι οι μαθητές είναι σε θέση να μάθουν καλά ό,τι διδάσκεται στο σχολείο. Εκείνο που τους διαφοροποιεί είναι ο ρυθμός και ο τρόπος με τον οποίο μαθαίνει ο καθένας καθώς και τα κίνητρά τους να επιδιώξουν τη μάθηση συγκεκριμένου γνωστικού αντικειμένου.(Μάθηση και διδασκαλία. Μ. Κασσωτάκης Γ. Φλουρής 2006)

Στόχοι του προγράμματος

- 1.Πρωταρχικός στόχος εδώ, αλλά και σε κάθε σενάριο διδασκαλίας, είναι η ένταξη όλων των παιδιών στην εκπαιδευτική διαδικασία.
- 2.Η κατάκτηση μεταγνωστικών μηχανισμών από τους υστερούντες και όχι μαθητές.
- 3.Τα παιδιά να ασκηθούν στους προσδιορισμούς προσπάθειας, να επιμένουν στη λύση προβλημάτων μετά την αποτυχία. «Η σημασία του μοντέλου «αυτορρύθμισης» του Kanfer είναι μεγάλη, διότι δείχνει ότι η υπερνίκηση εμποδίων δεν είναι απλώς θέμα προσπάθειας, αλλά μιας σειράς διορθωτικών κινήσεων και αποφάσεων που λαμβάνουν χώρα σε όλη τη διάρκεια της φάσης ολοκλήρωσης της δράσης. Το μοντέλο αυτό είναι η πρώτη διατύπωση των μεταγνωστικών διαδικασιών παρακολούθησης και αυτορρύθμισης. (μελετήθηκε κατά το τέλος του 1970)

ΣΤΟΧΟΙ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ (συνέχεια)

- 4.Η χρήση ηλεκτρονικών υπολογιστών οδηγεί στην καλλιέργεια ψηφιακών δεξιοτήτων με αβίαστο και ευχάριστο τρόπο. Η χαρά της δημιουργικότητας.
- 5.Η επέκταση των μεταγνωστικών μηχανισμών από το μάθημα της λογοτεχνίας στα υπόλοιπα μαθήματα.
- 6.Ο εμπλουτισμός των γνώσεων μέσα από το εκπαιδευτικό παιχνίδι.
- 7.Καλλιέργεια της κριτικής , συγκριτικής και αναλυτικής, ενορατικής σκέψης.

ΣΤΟΧΟΙ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ (συνέχεια)

Πιστεύουμε ότι η διαφοροποίηση της διδασκαλίας όσον αφορά τους στόχους και στο περιεχόμενό της, με βάση τα ατομικά χαρακτηριστικά ή τις επιδόσεις των μαθητών (φύλο, κοινωνική προέλευση , εθνικότητα, επιδόσεις σε τεστ νοημοσύνης κ.λ.π.) ή με άλλους τρόπους εισάγει στην εκπαίδευση ποικίλες φυλετικές, εθνικές και κονωνικοπολιτισμικές διακρίσεις.

Έχει αρνητικές συνέπειες σε ζητήματα κοινωνικής ισότητας και δικαιοσύνης και ενισχύει τις κοινωνικές διαφορές και ανισότητες. Στιγματίζει τα άτομα που εντάσσονται σε τμήματα χαμηλών ικανοτήτων και προκαλεί σε αυτά ανεπιθύμητα ψυχολογικά τραύματα.(Κασσωτάκης- Φλουρής 2006).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ ΣΤΟΧΩΝ

Η διδακτική πράξη στην οποία μετέχουν μερικοί μόνο μαθητές (οι λεγόμενοι «καλοί») ή εκείνοι που απευθύνεται συστηματικά στους αργούς μαθητές και προκαλεί ανία στους ικανότερους δεν θεωρείται επιτυχημένη.

Η μάθηση εκλαμβάνεται κατά τη διδακτική διαδικασία περισσότερο ως δυναμική διεργασία και λιγότερο ως αποτέλεσμα. Ο κυριότερος σκοπός της διδασκαλίας είναι η πρόκληση με την κατάλληλη διδακτική επίδραση εκείνων των εσωτερικών διεργασιών που οδηγούν στη μάθηση.(Ι. Χριστιάς 2003)

Σχέδιο δράσης της διδακτικής πρότασης
1η δράση

- Τα παιδιά χωρίζονται σε ανομοιογενείς ομάδες. Το πρόγραμμα ξεκινάει με την προβολή των βίντεο της βιογραφίας της Έλλεν Κέλερ και του τραγουδιού του Lecomondo «Χέρια σαν κι αυτά». Τα παιδιά προβληματίζονται και εμπλέκονται συναισθηματικά με το θέμα.
- Έπειτα καλούνται να ζωγραφίσουν αυτό που τους έκανε εντύπωση περισσότερο στα βίντεο και να βάλουν ένα τίτλο στη ζωγραφιά. Οι αυθόρμητες ζωγραφιές των παιδιών αναδεικνύουν την προβληματική του θέματός μας. Τα παιδιά παρουσιάζουν τις ζωγραφιές και τους τίτλους στην ολομέλεια με σκοπό να εισαχθούν στην ανακάλυψη λέξεων -εννοιών σχετικών με το θέμα .
- Είναι ανεπίτρεπτο ο εκπαιδευτικός να βλέπει και να θεωρεί «το λάθος» στην πρώτη κιόλας φάση του προγράμματος και να χρησιμοποιεί αρνητικούς λεκτικούς χαρακτηρισμούς (Αθανασίου 2000)

1η δράση (συνέχεια)

- Όλες οι ζωγραφιές και οι τίτλοι θα θεωρηθούν σωστές από τον εκπαιδευτικό. Η διδακτική έμφαση στην περίπτωση του λάθους πρέπει να δίνεται στην ενδυνάμωση και όχι στην αποδυνάμωση του μαθητή. Η ενδυνάμωση απορρέει από τη διαδικασία διαπραγμάτευσης «ταυτοτήτων» μέσα στην τάξη.(Jim Cummins)
- Είναι φανερό ότι ο τρόπος με τον οποίο οι ταυτότητες τίθενται υπό διαπραγμάτευση στο περιβάλλον του σχολείου μεταξύ εκπαιδευτικών και μαθητών είναι στενά συνδεδεμένες από τον τρόπο που χειρίζεται ο δάσκαλος τις «ετικέτες» , καλές ή κακές που προσάπτει στους μαθητές. Για τα μικρά παιδιά η αίσθηση της προσωπικής αξίας , συνήθως καλλιεργείται μέσα από τη σχέση τους με τους σημαντικούς « άλλους», γονείς, δασκάλους.(Κωσταρίδου-Ευκλείδου)

Δράση 1 (συνέχεια)

- Αποκαλύπτεται λοιπόν η διαφορετικότητα της κοινωνίας μας σαν το βασικότερο χαρακτηριστικό της .Μια διαφορετικότητα που ταιριάζει απόλυτα με αυτή της τάξης μας, μιας και αυτή είναι μια μικρογραφία της κοινωνίας. Αναλύονται, εμβαθύνονται και προσδιορίζονται έννοιες όπως προκατάληψη, δεισιδαιμονία, διαφορετικότητα, ρατσισμός, πλούτος, φτώχεια και άλλες που τα παιδιά γνωρίζουν επιφανειακά .Ένα φύλλο αξιολόγησης με αντιστοίχηση εννοιών-εικόνων θα αποτελέσει την ανατροφοδότηση και τη συνέχεια της πρότασής μας.

Στην παρακάτω εικόνα (φύλλο εργασίας) τα παιδιά ζωγράφισαν δικές τους εικόνες για την διαφορετικότητα.

2η ΔΡΑΣΗ.

- Στη συνέχεια του προγράμματος δίνονται στα παιδιά περιλήψεις -αποσπάσματα από παιδικά διηγήματα-παραμύθια του Τριβιζά όπως « Η τελευταία μαύρη γάτα» «Τριγωνοψαρούλης» και «Μαγικά Μαξιλάρια».

- Παρουσιάζεται το προφίλ του συγγραφέα από το δάσκαλο και ζητείται από τις ομάδες να βρουν κοινά στοιχεία στα διηγήματα και να διαλέξουν ποιο τους άρεσε περισσότερο. Στην πορεία τα παιδιά θα παρουσιάσουν περιληπτικά τα τρία διηγήματα και θα μας εξηγήσουν τους λόγους που προτιμούν κάποιο από αυτά, καθώς και τι σχέση έχει αυτό με το θέμα μας. Μέσω αυτής της διαδικασίας κατανοούν την έννοια της διακειμενικότητας καλλιεργούν την αισθητική τους δεξιότητα και την κριτική τους σκέψη. Επίσης έρχονται σε επαφή με τα παραμύθια που καλλιεργούν τον φαντασιακό τους κόσμο και την ενσυναίσθηση.

2η ΔΡΑΣΗ (συνέχεια)

- Επιλέγουν το έργο του Τριβιζά ο «Τριγωνοψαρούλης» Τρία στοιχεία ορίζουν την ύπαρξη του «Τριγωνοψαρούλη»
- α) η παρουσία του μέσα στην κοινωνία των ψαριών

  β) η ετερότητα του σε σχέση με την κοινωνία που τον περιβάλλει
- γ) η έξυπνη και δυναμική του στάση , με βάση την οποία επιχειρεί να δράσει ευεργετικά στον κόσμο του. Ο Τριγωνοψαρούλης καθίσταται αποσυνάγωγος, γιατί είναι διαφορετικός και εξοστρακίζεται από τους κόλπους της σχολικής τάξης η οποία συνεκδοχικά αντιπροσωπεύει την κοινωνία ολόκληρη. Παρόλα αυτά νιώθει αλληλέγγυος προς τους άλλους κι αυτό το αποδεικνύει έμπρακτα Αγωνίζεται για έναν καλύτερο κόσμο(Τζίνα Καλογήρου.)

2Η ΔΡΑΣΗ (συνέχεια)

- Δίνεται στα παιδιά ένα φύλλο εργασίας που ανιχνεύει τη διαφορετικότητα του κάθε παιδιού. Ερωτήσεις όπως:
- Έχετε εσείς κοινά στοιχεία με τον «Τριγωνοψαρούλη»;
- Ποιο είναι το δικό σας διαφορετικό στοιχείο από τους υπόλοιπους συμμαθητές σας;
- Είστε περήφανοι γι αυτό ή ντρέπεστε εξ’ αιτίας του;
- Πώς σας αντιμετωπίζουν οι άλλοι;
- Σας αποδέχονται ή σας απορρίπτουν;
- Μπορείτε και πώς να μιμηθείτε τον Τριγωνοψαρούλη και με ποιο τρόπο νομίζετε;

2η ΔΡΑΣΗ (συνέχεια)

- Το συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο αποτελεί συγχρόνως και ένα στάδιο διαμορφωτικής αξιολόγησης στο όλο πρόγραμμα .Επίσης δίνει μηνύματα για το κοινωνιόγραμμα της τάξης. Αποτυπώνει συμπεριφορές και σχέσεις μεταξύ των μαθητών και συγχρόνως μπορεί να αλλάξει την πορεία του προγράμματος προσαρμόζοντας τη στα δεδομένα της τάξης

2Η ΔΡΑΣΗ(συνέχεια)

- Ο δάσκαλος αφού λάβει υπόψη του το ερωτηματολόγιο την επόμενη μέρα κάνει προτάσεις για παιχνίδι στα παιδιά που έχουν πρόβλημα με κάποιον συμμαθητή τους π.χ. κουτσό με κάποιο τσιγγανάκι που αποφεύγουν, φιδάκι με κάποιον ζωηρό αντιπαθητικό μαθητή ,χορό και τραγούδι με δυο «άσπονδους εχθρούς», τρίλιζα με κάποιο «προς αποφυγή» προσφυγάκι.

- Έτσι μιμούνται τον ήρωα του Τριβιζά που μας διαμηνύει «Ελπίζω ότι όποτε χρειαστεί ξανά η παρέα μου και εγώ θα ξαναβρεθούμε όλοι μαζί και θα πολεμήσουμε όποιον απειλήσει να καταστρέψει το βυθό μας» . «Δηλαδή ποιος είναι ο πιο μεγάλος κίνδυνος; » τον ρώτησε μια γαριδούλα . «η δική μας αδιαφορία (ο τριγωνοψαρούλης , ο μαυρολέπιας και ο τελευταίος ιππόκαμπος σελ. 53-54)απάντησε ο Τριγωνοψαρούλης.

2η Δράση (τέλος)

- Η ζωή του παιδιού είναι συνυφασμένη με το παιχνίδι και όπως λέει ο Vygotsky «στο παιχνίδι το παιδί πάντα προηγείται της ηλικίας του, της καθημερινής συμπεριφοράς. Είναι σαν να έχει ψηλώσει ένα κεφάλι περισσότερο απ’ το πραγματικό του ύψος».

3η ΔΡΑΣΗ

- Στην επόμενη φάση του προγράμματος τα παιδιά μελετούν το ποίημα «Τείχη» του Καβάφη. Το ποίημα μοιράζεται στις ομάδες. Διαβάζεται και απαγγέλεται από έναν μαθητή των ομάδων αυτόν που τα καταφέρνει καλύτερα σύμφωνα με τη γνώμη των παιδιών της ομάδας. Τα παιδιά μαθαίνουν να καλλιεργούν την αισθητική τους δεξιότητα κρίνοντας μια απαγγελία καλή ή κακή, να ευχαριστιούνται στο άκουσμά της και να την παρουσιάζουν στην ολομέλεια της τάξης.

3Η ΔΡΑΣΗ(συνέχεια)

- «Χωρίς περίσκεψιν , χωρίς λύπην, χωρίς αιδώ μεγάλα κι υψηλά τριγύρω μου έκτισαν τείχη» Για τον Καβάφη οι συνθήκες της ποιητικής ολοκλήρωσης απαιτούσαν κάτι περισσότερο από την εξασφάλιση ανέσεων .Χρειαζόταν επίσης κάποια τακτική για να παρακάμψει το σύστημα των ηθών και των κοινωνικών αξιών το οποίο παραμορφώνει τις ψυχικές δυνατότητες ή απαιτεί την ισχυρή πανοπλία της υποκρισίας. Κατά τα χρόνια της «κρίσης» ο Καβάφης συνειδητοποίησε ότι μεγάλο μέρος του προβλήματός του οφειλόταν σε αυτά ακριβώς τα ήθη και το σύστημα αξιών , καθώς και στην άρνησή του να καλλιεργήσει την απαιτούμενη υποκρισία. (Beaton)

3Η ΔΡΑΣΗ

- Η ανάλυση της βασικής ιδέας του ποιήματος εκμαιεύεται από τα παιδιά με τη βοήθεια του δασκάλου. Καλούμε τους μαθητές μας να προβληματιστούν εάν η ίδια η κοινωνία υψώνει τείχη σε ανθρώπους που θεωρεί « διαφορετικούς» π.χ, αλλόφυλους , αλλόθρησκους, φτωχούς , ανάπηρους κ.α. .Ποιες συμπεριφορές χτίζουν τείχη;
- Τα παιδιά απαντούν με ζωγραφιές Π.χ. ένα παιδί ζωγράφισε το χοντρό συμμαθητή του γράφοντας τις κοροϊδίες των άλλων παιδιών σε συννεφάκι πάνω στο κεφάλι του. Ένα άλλο ζωγράφισε ένα γείτονα με αναπηρικό καροτσάκι που περιμένει υπομονετικά τη σειρά του στο μάρκετ για να εξυπηρετηθεί. Κάποιο παιδί ζωγράφισε ένα «κακό» μαθητή(ρομά) που επειδή δεν γνώριζε το μάθημα ο δάσκαλος τον πρόσβαλε με άσχημο τρόπο.(Εκτός «τάξης» το «διαφορετικό» σελ.113-120)

3Η ΔΡΑΣΗ (συνέχεια)

Τα παιδιά με τις ζωγραφιές μπαίνουν στο ρόλο του διαφορετικού

« άλλου» και νιώθουν τον τρόπο που ζει αλλά και τον εγκλωβισμό από την ίδια την κοινωνία σε «τείχη»

Στόχος της φάσης αυτής η κατάρριψη των «τειχών» από τα παιδιά και μαζί με την κατάρριψη η συνειδητοποίηση ότι για να αλλάξει η κοινωνία πρέπει πρώτα να αλλάξουμε τον εαυτό μας .

ΝΑ ΜΗΝ ΑΔΙΑΦΟΡΟΥΜΕ (ΤΡΙΓΩΝΟΨΑΡΟΥΛΗΣ)

4Η ΔΡΑΣΗ

- 4η Δράση. Στην επόμενη φάση φτιάχνουμε προσκλήσεις με τα παιδιά και καλούμε στο σχολείο ένα σύλλογο τυφλών ή κινητικά αναπήρων. Επισκεπτόμαστε το σύλλογο και δίνουμε τις προσκλήσεις σε όλα τα μέλη του. Κάνουμε μια περιήγηση στο χώρο που στεγάζεται ο σύλλογος και μας ξεναγεί ο πρόεδρος. Έτσι γίνεται το πρώτο βήμα για την επόμενη δράση.
- Αυτό το βήμα έχει σαν στόχο την αυθεντική επικοινωνία των παιδιών με ανθρώπους με διαφορετικές ανάγκες αλλά και την καλλιέργεια της συναισθηματικής τους νοημοσύνης. Το σχολείο μας το επισκέφτηκε το σωματείο κινητικά αναπήρων «Ιππόκαμπος». Τα παιδιά πήραν συνεντεύξεις από τα μέλη του συλλόγου και έτσι ενημερώθηκαν για τη «διαφορετική» και δύσκολη καθημερινότητά τους

4^{Η} ΔΡΑΣΗ (συνέχεια)

- Αφού γνωρίστηκαν με τα μέλη του συλλόγου, έπαιξαν παιχνίδια με τη μπάλα(μπάσκετ-βόλλεϋ) με τους κινητικά ανάπηρους επισκέπτες. Έμειναν έκπληκτοι με την ταχύτητα κάποιων μελών του συλλόγου. Ένιωσαν ακριβώς ό,τι αισθάνονται οι κινητικά ανάπηροι φίλοι τους και απήλαυσαν ένα δίκαιο παιχνίδι μαζί τους. Στη συνέχεια πήραν σειρά τα επιτραπέζια(σκάκι-ντάμα)Εδώ τα μέλη του συλλόγου διέπρεψαν προκαλώντας το θαυμασμό των μαθητών μας.
- Όλη τη διαδικασία των παιχνιδιών αποθανάτισαν με φωτογραφίες και βίντεο οι ομάδες εναλλάξ. Τα παιχνίδια με τα κινητικά ανάπηρα παιδιά συγκίνησαν τους μαθητές μας και προκάλεσαν το θαυμασμό για τους επισκέπτες μας. Οι ομάδες συνειδητοποίησαν ότι πολύ εύκολα μπορούμε να βρεθούμε σε μια τέτοια κατάσταση όλοι μας .Σε αυτό βέβαια βοήθησε και η παρουσίαση των προσωπικών ιστοριών των μελών του συλλόγου κατά τη διάρκεια γνωριμίας τους με τα παιδιά.(συνεντεύξεις)

5η Δράση

- Τα παιδιά παρουσιάζουν τις προσωπικές ιστορίες των μελών του συλλόγου (συνεντεύξεις) κατά ομάδα στην ολομέλεια της τάξης. Επίσης παρουσιάζουν τις φωτογραφίες που τράβηξαν οι ομάδες φωτογράφοι στον υπολογιστή της τάξης μας. Τα παιδιά συγκρίνουν τις ιστορίες των μελών του σωματείου με αυτή της Έλλεν Κέλλερ που είδαμε στην αρχή του προγράμματος.
- Ανακαλύπτουν τις δυνατότητες-ευκαιρίες των ατόμων με αναπηρία του αιώνα μας, σε σχέση με αυτές του προηγούμενου αιώνα.
- Κατανοούν το μάθημα ζωής που πήραν από τα μέλη του συλλόγου. Ένα μάθημα που έχει σχέση με την πίστη και θέληση για ζωή.

5η δράση (συνέχεια)

- Οι προσωπικές ιστορίες και οι φωτογραφίες κεντρίζουν το ενδιαφέρον των παιδιών και προκαλείται ενθουσιώδης διάλογος στην ολομέλεια που οδηγεί στην συμπλήρωση ενός καταλόγου με προτάσεις βοήθειας(υλικής και ηθικής) των μικρών μαθητών προς τους «αδύναμους» και «διαφορετικούς» από κάθε άποψη συνανθρώπους μας.
- Τέλος μετά από όλη αυτή την εμπειρία προτείνεται στις ομάδες να γίνουν μικροί συγγραφείς. Καλούνται να δημιουργήσουν ένα ποίημα σχετικό με το θέμα μας ή ακόμη μια μικρή ιστορία που σχετίζεται με αυτό. Τα παιδιά αισθάνονται τη χαρά της δημιουργίας και το καλύτερο έργο επιβραβεύεται.

Βιβλιογραφία

- Beaton Roderick ,*Εισαγωγή στη νεότερη ελληνική λογοτεχνία,* εκδ. Νεφέλη Αθήνα 1966
- Berk, L. & Winsler, A. (1995) Σκαλωσιά στη μάθηση των παιδιών: Vygotsky και μάθηση στην παιδική ηλικία. ΟυάσιγκτονD.C.: Εθνική Ένωση για την Εκπ/ση των Μικρών Παιδιών.
- Cummins Jim, « *Ταυτότητες υπό διαπραγμάτευση*»2005,Gutenberg
- Hargreaves Andy, ¨*Teaching in the knowledge society*¨2003 ¨*Learning to change*΄¨2008
- J. Piaget1976 Beilin 1997 σ.152 Piagetό.π.169 καιBruner 1974 σ.52 ,126 Μπασέτας Κων/νος ¨*Ψυχολογία της μάθησης*¨ εκδόσεις εκπαιδευτικών¨ Ατραπός¨2002
- Flitner Andreas «*Αυταρχική ή φιλελεύθερη αγωγή»* εκδ. τυπωθήτω ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΑΡΔΑΝΟΣ ΑΘΗΝΑ 1998
- Αθανασίου Λεωνίδας «*Αξιολόγηση της επίδοσης του μαθητή στο σχολείο και του διδακτικού έργου»* Ιωάννινα 2000
- Κασσωτάκης Μιχάλης, Φλουρής Γεώργιος «Μάθηση και διδασκαλία» Τόμος Α ,Αθήνα 2006
- Καλογήρου Τζίνα «Τέρψεις και ημέρες ανάγνωσης» Εκδόσεις της σχολής Ι.Μ.Π.
- Κατσικάς Χρήστος και Εύα Πολίτου, ¨ Εκτός «τάξης» το «Διαφορετικό»;¨1999 Αθήνα Gutenberg
- Κωσταρίδου- Ευκλείδη Αναστασία. *«Ψυχολογία κινήτρων»* εκδ .ΠΕΔΙΟ 2012
- Πόρποδας, Κ.Δ., *Η μάθηση και οι δυσκολίες της (Γνωστική προσέγγιση)*, Πάτρα 2003
- Σούλης, Σ.Γ., *Ένα σχολείο για όλους. Από την έρευνα στην πράξη. Παιδαγωγική της ένταξης*, εκδ.Gutenberg, Αθήνα 2008
- Χριστιάς Ιωάννης «Θεωρία και μεθοδολογία της Διδασκαλίας» Εκδόσεις Γρηγόρη 2003

- Σας ευχαριστώ πολύ !